فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی
Human Sciences Research Journal
دوره چهارم، شماره ۳۲، زمستان ۱۳۹۹، صص ۵۸۶-۵۶۹
New Period 4, No 32, 2021, P 569-586
شماره شاپا (۲۴۷۶-۷۰۱۸) ISSN (2476-7018)

خانواده و نقش آن در ابراز محبت و مهرورزی

جواد آدینه
دکتری مشاوره، خانواده و کودک. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران، ایران

چکیده
بدون شک ابراز مهر و محبت به شیوه های مختلف صورت می گیرد و فقط یک موضوع عاطفی و روانی نبوده و به تمام جنبه‌ها و زوایای زندگی یک فرد مربوط می‌شود. بنابراین ابراز محبت می‌تواند به شکل‌های مختلفی بروز نماید که مشخص ترین آن تاثیر روانی و عاطفی است، اما درصد بسیار زیادی از ابراز محبت می‌تواند به صورت جنبه های مادی باشد. باید توجه داشت که ابراز محبت باید در تمام جنبه‌های آن مورد توجه قرار بگیرد، چه مادی و چه معنوی. این تحقیق علاوه بر جنبه‌های مادی و معنوی ابراز محبت که معمولاً به صورت آگاهانه در خانواده‌ها بروز می‌کند مواردی را که به صورت غیر آشکار می‌تواند بر ابراز محبت در خانواده تاثیر داشته باشد مورد بررسی قرار می‌دهد. به عنوان مثال نقش ساختار خانواده در میزان ابراز محبت و یا تاثیر خانواده‌های مشکل دار در میزان ابراز محبت و بالعکس (یعنی تاثیر محبت و مهرورزی بر روی ساختار خانواده و بهبود روابط) مورد بررسی قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: خانواده، محبت، مهرورزی

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

بیان مساله:

والدین بر فرزندان خود به روشهای گوناگون اثر می‌گذارند، مکانیسم‌های مختلفی که ممکن است اثرات ساختار خانواده بر پیامد های رفتاری فرزندان را نشان دهد، بیشمار است. با این وجود چهار مکانیسم اولیه که در منابع مختلف درباره ی آنها بحث شده است عبارتند از: وضعیت اقتصادی، اجتماعی سازی والدین، استرس کودکی و رفاه روانشناختی مادری.

چهار دیدگاه تئوریک باعث فرضیه‌هایی درباره اینکه آیا ساختارهای خانوادگی از یکدیگر متفاوتند و اگر هستند چگونه، شده است. یک دیدگاه این است که بدنامی فاکتور کلیدی است که منجر به پیامدهای توصعه ای ضعیف می‌شود. خانواده‌های فرزند خوانده رفاه کمتر و کیفیت روابط ضعیف تری نسبت به خانواده‌های واقعی نشان می‌دهند. مادر خوانده‌ها بیان می‌کنند که بچه های آنها بیشترین مشکلات برون سازی را دارند.

دومین دیدگاه این است که اجتماعی سازی توسط دو والد بهینه است. اگر این مسئله درست باشد، باید انتظار داشت که خانواده های تک والدی بدتر از سایر چهار نوع دیگر باشند. مشخص شده که مادران تنها رفاه کمتری نسبت به مادران متاهل داشتند. آنها در روش های سازگار از سایر خانواده ها متفاوت نبودند و بچه ها در خانواده های مادر تنها هیچ تفاوتی در رفاه یا سایر روابط در مقایسه با سایر خانواده ها گزارش نداده اند.

سومین دیدگاه بر تقدم روابط تنی با دو والد تاکید دارد. بر اساس این دیدگاه می‌توان انتظار داشت که خانواده‌های تک والدی، والد ناتنی و فرزند خوانده در مقایسه با خانواده‌هایی که دو والد متاهل که با فرزندان تنی خود زندگی می‌کنند، ناقص هستند. یافته‌های تحقیقی حمایت محدودی برای این دیدگاه ایجاد می‌کند.

دیدگاه چهارم اهمیت فرایندهای خانواده در همه ساختارهای خانواده را بیان می‌کند و بیان می‌کند که ساختار خانواده در پیش بینی رفاه و کیفیت روابط و میزان مهرورزی و کیفیت روابط نسبتاً غیر مهم است.

مهر و محبت یکی از برترین و باارزش ترین گوهرهای وجودی انسان بوده و مهروزی اساس شکل گیری و انسجام جوامع انسانی را تشکیل می‌دهد. در سایه ی مهر و محبت انسان‌ها روابط سالم با یک دیگر برقرار کرده و امکان پیشرفت جامعه ی خود را فراهم می آورند. بدون شک وجود مهر و محبت در یک جامعه اطمینان و اعتماد افراد به یک دیگر را افزایش داده و با کاهش تنشها و مشکلات ناشی از آن، تمام توان انسان صرف نیکوکاری و پرداختن به همنوعان خواهد شد. وجود مهر و محبت و مهرورزی در یک خانواده از مهمترین ویژگی‌های یک خانواده ی موفق و سالم می‌باشد. برقراری روابط محبت آمیز بین والدین و همچنین بین والدین و فرزندان و بین فرزندان با یکدیگر می‌تواند اطمینانی برای پیشرفت کودکان باشد. چرا که کودکان در سایه ی مهر و محبت می‌توانند جدای از استرس ها وتنشها و نگرانی ها به فعالیت

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

پرداخته و استعدادهای خود را شکوفه کنند. با توجه به اهم مهروزی و نقش خانواده در ابراز مهر و محبت، این تحقیق به بررسی این موضوع پرداخته است.

اهداف

بدون شک خانواده، مهمترین و بنیادی ترین نقش را در شکل گیری افکار، عقاید، نگرش‌ها، رفتار، شخصیت و نحوه ی زندگی و عملکرد هر فرد دارد. اولین و مهمترین آموزش‌هایی که به هر یک از افراد بشر در طول تاریخ داده شده است در درون خانواده شکل گرفته. پدر و مادر به عنوان اولین آموزگاران بشریت، منش‌ها و اخلاق را به کودک آموخته اند و شخصیت او را تا حد زیادی شکل داده اند. افرادی که در کودکی از مهر و محبت خانواده برخوردار بوده اند، تحت حمایت خانواده توانسته اند به یک جهان‌بینی دقیق و صحیح دست یابند و مراحل پیشرفت را طی کرده، باعث ترقی جامعه ی خویش شوند. مهر و محبت خانواده و تاثیر آن بر پیشرفت فردی و اجتماعی و همچنین تاثیر خانواده در گسترش مهرورزی و تمایل افراد برای ابراز محبت، موضوعی است که در این پژوهش مورد نظر بوده است. بدون شک ابراز مهر و محبت به شیوه های مختلف صورت می گیرد و فقط یک موضوع عاطفی و روانی نبوده و به تمام جنبه ها و زوایای زندگی یک فرد مربوط می‌شود. بنابراین ابراز محبت می‌تواند به شکل‌های مختلفی بروز نماید که مشخص ترین آن تاثیر روانی و عاطفی است، اما درصد بسیار زیادی از ابراز محبت می‌تواند به صورت جنبه های مادی باشد. باید توجه داشت که ابراز محبت باید در تمام جنبه‌های آن مورد توجه قرار بگیرد، چه مادی و چه معنوی. این تحقیق علاوه بر جنبه‌های مادی و معنوی ابراز محبت که معمولاً به صورت آگاهانه در خانواده‌ها بروز می کند مواردی را که به صورت غیر آشکار می‌تواند بر ابراز محبت در خانواده تاثیر داشته باشد مورد بررسی قرار می‌دهد. به عنوان مثال نقش ساختار خانواده در میزان ابراز محبت و یا تاثیر خانواده های مشکل دار در میزان ابراز محبت و بالعکس (یعنی تاثیر محبت و مهرورزی بر روی ساختار خانواده و بهبود روابط) مورد بررسی قرار گرفته است.

پیشینه‌ی تحقیق

ارتباط بین ساختار خانواده و پیامدهای اخلاقی و رفتاری وهمچنن نحوی تاثیر این ساختارها بر نوع زندگی آینده ی افراد جوان زیاد مورد سوال قرار نگرفته است (**McLanahan & Sandefur, 1994; Wu, Cherlin, & Bumpass, 1997**). برای بررسی میزان تاثیر عوامل مختلف روحی روانی و یا مادی خانواده بر روی فرزندان میتوان از مقایسه ی ساختارها ی مختلف خانواده گی و تاثیر این ساختارها استفاده نمود. بررسی‌ها نشان داده که خانواده های تک والدی یعنی خانواده‌هایی که یکی از والدین (پدر یا مادر) با انها زندگی نمی کنند می‌تواند ارتباط زیادی با رفتارهای مشکل دار جوانان داشته داشته باشد (**Dornbusch et al. , 1985; Steinberg, 1987**). (البته باید توجه داشت که در زندگی بسیار

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

پیچیده ی انسان عوامل و شرایط بسیار متنوعی دخالت دارند که می توانند این نتایج را دگرگون کنند اما در یک جامعه ی آماری می‌توان تا حدود زیادی احتمال تاثیر هر موضوع را بررسی کرد.) همچنین این نوع ساختار تک والدی خانوادگی ارتباطی تگاتنگ با مشکلاتی مانند استفاده جوانان از مواد مخدر، الکل و تنباکو (**Covey & Tam 1990; Stern, Northman, & Van Slyck, 1984**)، خود باوری پایین (**Parish, 1991**)، ترک مدرسه (**Astone & McLanahan, 1991**)، سن پایین در هنگام ترک خانه (**Goldscheider& Goldscheider, 1993**) و فعالیت جنسی زود هنگام (**Tornton & Camburn, 1987; Wu. 1996**) داشته است. به این علت که والدین بر فرزندان خود به روشهای گوناگون اثر می گذارند، مکانیسم های تئوریک که ممکن است اثرات ساختار خانواده بر پیامد های رفتاری فرزندان را نشان دهد، بیشمار است. با این وجود چهار مکانیسم اولیه که در منابع مختلف درباره ی آنها بحث شده است عبارتند از: وضعیت اقتصادی، اجتماعی سازی والدین، استرس کودکی و رفاه روانشناختی مادری.

روش تحقیق

با توجه به گسترده بودن اطلاعات و تحقیقات انجام شده در جنبه‌های مختلف خانواده و اهمیتی که این موضوع در دنیای امروزی دارد، می‌توان از مقالات علمی جدید برای بهبود روابط خانواده و ارتقاء سطح کیفیت روابط خانواده گی استفاده کرد. وجود اطلاعات و مقالات بی‌شمار در زمینه ی خانواده باعث می‌شود، تفکیک یک موضوع خواص و بررسی دقیق آن احتیاج به جمع آوری تعداد بسیار زیادی از این گونه مقالات علمی داشته باشد. از این رو در این تحقیق از تعداد ۲۸ منبع علمی جهت تکمیل اطلاعات استفاده شده است. این تحقیق به روش کتابخانه ای انجام شده است و از مجلات علمی مختلف استفاده شده است. این مقالات بیشتر از کتابخانه‌های دانشگاه تهران و تربیت مدرس و همچنین از سازمان ملی جوانان تهیه شده و بعد از مطالعه دقیق آنها موضوعاتی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم با مهرورزی ارتباط داشته است انتخاب شده. موضوعات دسته بندی شده و بعد از تکمیل آنها و بیان دیدگاه ها نتیجه گیری در مورد موضوع بیان شده است.

ارتباط بین ساختار خانواده بر ابراز محبت و پیامدهای رفتاری جوانان و نوجوانان

والدین بر فرزندان خود به روشهای گوناگون اثر می‌گذارند، مکانیسم‌های مختلفی که ممکن است اثرات ساختار خانواده بر پیامدهای رفتاری فرزندان را نشان دهد، بیشمار است. با این وجود چهار مکانیسم اولیه که در منابع مختلف درباره ی آنها بحث شده است عبارتند از: وضعیت اقتصادی، اجتماعی سازی والدین، استرس کودکی و رفاه روانشناختی مادری. در ادامه به بررسی هر یک از این مکانیسم‌ها پرداخته شده

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

است. باید توجه داشت که ساختارهای مختلف اجتماعی و فرهنگی هر جامعه می‌تواند تاثیرات بسیار زیادی بر نوع اثر ساختار خانواده بر افراد داشته باشد.

وضعیت اقتصادی:

یکی از عوامل مهم تعیین کننده ی اثر ساختار خانواده بر پیامدهای رفتاری و اجتماعی جوانان، وضعیت اقتصادی خانواده می‌باشد زیرا ساختار خانواده و وضعیت اقتصادی همبسته هستند و درآمدهای پایین پیامدهای منفی برای بچه‌ها دارد (**Dancan & Brooks-Gunn, 1997**). اگرچه دور بودن پدر از خانواده، انتظار می رود که پرداخت‌های منظمی برای حمایت آنها را موجب شود ولی تقریباً دو سوم مادران تنها هیچ کمکی برای فرزندان دریافت نمی‌کنند (**Sorensen, 1997**). خانواده‌هایی که سرپرست آنها زن است بیش از پنج بار فقیرتر از خانواده‌های مزدوج می‌باشند (**Baugher & lamison-White, 1996**) و درآمد متوسط آنها حدود یک سوم درآمد این زوجین می‌باشد. بچه‌هایی که فقر دائمی را تجربه نموده اند با نقص‌های نموی مواجه هستند (**Korenman, Miller, & Sjaastad, 1995**). یک دلیل این می‌تواند باشد که خانواده های کم درآمد قادر به تامین غذا، مسکن و سایر کالاهای لازم که برای نمو سالم اجتماعی و شناختی بچه‌ها می‌شود، نیستند (**Hill et al. , 2001**). همچنین درآمد خانواده نوع محله ای را که خانواده‌ها می‌توانند زندگی کنند تحت تاثیر قرار می‌دهد و بچه‌ها در جوامع پر درآمد، تاثیر مثبت دوستان را دریافت می‌کنند که در تحریک رفتار اجتماعی آنها بسیار موثر است (**McLanahan & Sandefur, 1994**). بعلاوه فقر و فشار اقتصادی می‌تواند منجر به والدی غیر موثر شود که پیامد های معکوس برای نمو و تنظیم بچه ها و ابراز محبت به آنها دارد (**Dodge, Petit, & Bates, 1994**).

اجتماعی سازی:

خانه برای کودک زمینه ای ایجاد می‌کند که در آنجا آموختن و اجتماعی سازی صورت گیرد و جدای از سایر متغییرها، کیفیت و محیط خانه و بویژه میزان مهرورزی در خانواده نتایج مهمی برای بچه ها دارد. یک محیط خانه ی مناسب مرتبط با فرصتهایی برای یادگیری و آموختن بوده و با گرمی و حمایت احساسی و مهرورزی باعث رشد سالم و نمو بچه‌ها خواهد شد (**Bradley & Rock, 1998**). وقتی که دو والد در خانه باشند، مسئولیت کنترل بچه‌ها را تقسیم نموده و تشویق ها و روش‌های مورد نیاز را ایجاد می‌کنند. زمانی که والدین جدا زندگی می‌کنند والد ساکن اغلب تهیه کننده ی اولیه ی منابع اقتصادی می‌شود و بنابراین وادار به اعمال محدودیت زمانی برای کنترل و اجتماعی سازی بچه‌ها می‌شود. والد غیر ساکن کمتر به فعالیت‌های بچه ها نزدیک بوده و بنابراین کنش منظم کمتری در فعالیت‌های روزانه دارد و می‌توان

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

گفت که صرف زمان کمتر برای توجه ابراز محبت به فرزندان می‌تواند میزان اجتماعی سازی را به میزان قابل توجهی کاهش دهد.

استرس

تئوری استرس بیان می کند که تغییرات در سازمان خانواده و شرایط باعث ایجاد استرس در زندگی بچه‌ها می‌شود. به این دلیل که تغییرات ممکن است منجر به ایجاد دگرگونی‌هایی در پویایی خانواده، سازماندهی و نقش‌هایی شود که باعث تغییرات رفتاری برای بچه‌ها و افراد بالغ می‌شود (**Hill et al. , 2001**). حوادث معین خانواده به علت برخورد و مشاجره ی مشاهده شده بین والدین، تغییرات در ترکیب خانه و یا تغییرات در موقعیت مسکونی به طور مستقیم استرس را افزایش می‌دهد. بچه ها ممکن است در پاسخ به مشکلات خانه، از محیط خانواده زده شده و اجتماعی سازی، مهر و محبت و تربیت کمتری از سوی والدین دریافت نمایند و یا اینکه تحت تاثیرات منفی دوستان قرار گیرند. بعضی از محققان بیان کرده اند که فشار تغییر خانواده فزاینده می‌باشد زیرا هر تغییر نیازمند سازش مجدد می‌باشد و بنابراین تعداد گذرهای خانواده، پیامدهای منفی بیشتری بر بچه ها دارد (**Amato, 1993**).

رفاه روانشناختی مادری:

سلامت روانی مادر مکانیسم دیگری است که ممکن است مسئول اثرات ساختار خانواده بر رفتار بچه ها و نمرات تست شناختی بچه‌ها باشد. مادران تنها نرخ های بالاتری از افسردگی و سطوح پایین تری از عملکرد روانشناختی را نسبت به سایر مادران نشان می‌دهند (**McLanahan & Adams, 1987**). این امر ممکن است به علت فشار ناشی از تجزیه ی خانواده و یا فشار هر روزه ی سازش و برخورد با مشکلات خانواده و منابع مالی یا اجتماعی محدود شده و یا کمبود محبت باشد. سلامت روانی ضعیف مادران به طور معکوس رفتار فرزندان را تحت تاثیر قرار می‌دهد (**Downey & Coyne, 1990**). این ممکن است به علت رفاه روانشناختی کم باشد و یا به علت دید منفی مادران افسرده درباره ی فرزندان که ممکن است درک او را از مشکلات رفتاری افزایش دهد (**Friedlander, Weiss, & Traylor, 1986**).

مقایسه ی میزان مهرورزی در بین خانواده‌های دارای فرزند خوانده، دو والدی تنی، مادر تنها، پدر خوانده و مادر خوانده

در این بخش میزان مهرورزی و ابراز محبت و کیفیت روابط خانواده و رفاه در بین ساختار متفاوت خانوادگی با تاکید بر خانواده های دارای فرزند خوانده مورد بررسی قرار می‌گیرد. محققان این تحقیقات را به چندین روش بررسی نموده اند. غالباً این بررسی‌ها با مقایسه ی محدوده ی وسیعی از پیامدها برای فرزندان و والدین آنها در خانواده‌های دو والدی در مقابل خانواده های تک والدی و ناتنی بوده است.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

ساختار خانوادگی دارای فرزند خوانده یک فرم خانوادگی می‌باشد که به طور فزاینده ای در دنیا در حال معمول شدن می باشد. تعدادی از مطالعات نشان می‌دهد که فرزند خواندگی با افزایش احتمال مشکلات رفتاری، نواقص و معایب روانی و سایر پیامدهای منفی مرتبط می‌باشد (**Haugaard, 1998**) اما بسیاری از مطالعات دیگر هیچ گونه تفاوت مهمی بین کمبودهای بچه‌های واقعی و فرزند خوانده پیدا نکرده اند (**Borders, Black, & Pasley, 1998**). اکثر تحقیقات از خانواده‌های دو والدی به جای سایر انواع معمول خانواده به عنوان پایه ی مقایسه برای خانواده های دارای فرزند خوانده استفاده می‌کنند. در این قسمت تفاوت‌های ساختار خانواده در میزان مهرورزی، آسایش روانی و کیفیت روابط فرزند خوانده و والدین در یک نقطه ی زمانی با مقایسه‌ی آنها با اعضای چهار نوع خانواده دیگر مورد بررسی قرار می‌گیرد. این چهار نوع خانواده شامل الف) خانواده‌های واقعی دو والدی، ب) خانواده‌های تک مادر که بعد از طلاق فرزند واقعی بزرگ می‌کنند، ج) خانواده ی پدر خوانده و د) خانواده‌ی مادر خوانده. برای توضیح این ساختارهای متفاوت خانواده چند دید گاه تئوریک وجود دارد هر یک از این دیدگاه هابه طور متفاوتی بر روی موضوعاتی مانند بدنام سازی اجتماعی این خانواده‌ها، روابط زیست شناختی و فرایندهای خانواده بحث می کنند. هر دید گاه با جزئیات در زیر بحث شده اند.

بد نام سازی به عنوان یک فاکتور کلیدی:

فرزند خوانده های و والدین آنها اغلب با تبعیض و بد نام سازی مواجه هستند. با توجه به منابع مختلف (**Brodzinsky, 1987**)روابط فرزند خواندگی اغلب بدنام می‌شوند. به علت انتظارات اجتماعی، والدین فرزند خوانده ممکن است از نظر نقش‌های والدی مورد سوال قرار گیرند. بعلاوه فرزند خوانده ها تبعیض قانونی و اجتماعی و رفتارهای تبعیض آمیز دیگران را گزارش می‌کنند. در مواردی مشکلات درمانی گزارش شده است چرا که فقدان اطلاعات گذشته ی درمانی خویشاوندان واقعی می‌تواند در درمان و یا پیشگیری از برخی بیماری‌ها موثر باشد. خانواده‌های دارای فرزند خوانده نسبت به سایر ساختارهای خانواده بد نام تر می‌باشند چرا که بقیه ی ساختارهای خانوادگی حداقل شامل یک والد واقعی می‌باشند و بنابراین در اکثر موارد دارای رفاه پایین تر، کیفیت روابط ضعیف تر و میزان مهر و محبت کمتری دریافت می‌کنند.

اجتماعی سازی توسط دو والد به صورت بهینه:

با توجه به تئوری‌های اجتماعی سازی که حضور دو والد را برای اجتماعی سازی بهینه ی بچه‌ها حیاتی می‌داند، اعضای خانواده‌های تک والدی بیشتر در خطر می‌باشند. بسیاری از محققان بیان نموده‌اند که اختلافات در میزان منابع اقتصادی بین خانه های تک والدی با خانواده های دو والدی ممکن است مسئول پیامدهای نامناسب برای بچه های خانواده های تک والدی باشد. تک والدی طولانی مدت اغلب با عوامل

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

استرس حاد مثل دسترسی کم به حمایت‌های ابزاری و احساسی رخ می‌دهد(Thompson & Ensminger, 1989).

تحقیق طلاق و والدین ناتنی: تقدم روابط تنی:

مطالعات زیادی نشان داده است که بچه‌های طلاق و ازدواج مجدد، مشکلات رفتاری و عاطفی منفی در مقایسه با بچه های خانواده های سالم نشان می‌دهند. برای مثال بچه‌های طلاق، تک والدی و خانواده های با ازدواج مجدد بیشتر مضنون به درونی سازی و برون سازی مشکلات، خود باوری پایین، رفتار بزهکارانه هستند. چندین دیدگاه که مسئول تنظیم منفی بچه‌ها با والدین و ازدواج مجدد است مورد بررسی قرار گرفته است (**Amato, 1993**). این دیدگاه‌های شامل غیاب یکی از والدین تنی، دوره ی سازش مشکل برای والدین سرپرست، برخورد و ناسازگاری بین والدین، سختی اقتصادی و تغییرات زندگی پر استرس. شواهدی وجود دارد که نقش های منفی والدین ناتنی در اشکال جدید خانواده شکل می‌گیرد و رابطه ی والد–فرزند در خانواده های بدون دو والد تنی با فاصله ی بیشتر یا ناسازگاری توصیف می‌شود.

تاثیر فرایندهای خانواده:

بررسی در مورد فاکتور های فرایند خانواده بین انواع مختلف خانواده نسبتا نادر است. اما برخی از بررسی‌ها نشان داده است که سازش فرزندان بزرگتر به دنبال طلاق والدین از سازش بچه‌ها در سایر اشکال خانواده بعد از سازش مادر می‌باشد. کیفیت رابطه ی مادر– فرزند و سایر شاخص‌های اجتماعی که ارزش آزمایش ساختار و فرایند را به طور همزمان نشان می دهد، فرق نمی‌کند. محققان پی برده اند که پیامدهای سلامت روانی به خوبی توسط گزارش‌های نوجوانان از وجود مهر و محبت و گرمی در خانواده پیش‌بینی می‌گردد (**Benson et al. 1994**). بعلاوه بدون در نظر گرفتن ساختار خانواده و وضعیت طلاق، بچه‌ها در خانواده های پر مشاجره مشکلات تطابقی بیشتری را نسبت به سایر بچه‌ها تجربه می‌کنند. رفاه نوجوانان در چهار ساختار خانواده مطالعه شده است و نشان داده شده که تفاوت در رفاه بچه‌ها به عنوان عملی از ساختار خانواده نسبتا ناچیز بوده بویژه وقتی با تفاوت‌های عمل متغییرهای فرایند خانواده مقایسه گردید. یافته ها این نظر را که ساختار خانواده به طور معکوس رفاه اعضای خانواده را تحت تاثیر قرار نمی‌دهد، حمایت می کند. بر اساس این دیدگاه خانواده های فرزندخوانده در روش های سیستماتیک از سایر انواع خانواده با توجه به رفاه و کیفیت روابط اجتماعی فرقی نمی‌کند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

اهمیت ساختار خانواده در پیش بینی رفاه روانی، مهرورزی و کیفیت روابط اعضای خانواده:

هدف ما بررسی اهمیت ساختار خانواده در پیش‌بینی رفاه روانی، مهرورزی و کیفیت روابط اعضای خانواده در پنج شکل مختلف خانواده می باشد. چهار دیدگاه تئوریک باعث فرضیه‌هایی درباره اینکه آیا این خانواده ها از یکدیگر متفاوتند و اگر هستند چگونه شده است. یک دیدگاه این است که بدنامی فاکتور کلیدی است که منجر به پیامد های توصعه ای ضعیف می‌شود. خانواده های فرزند خوانده رفاه کمتر و کیفیت روابط ضعیف تری نسبت به خانواده های واقعی نشان می‌دهند. مادر خوانده ها بیان می‌کنند که بچه‌های آنها بیشترین مشکلات برون سازی را دارند. و مادران در خانواده های دو والدی واقعی کمترین مشکل را در این زمینه دارند. مادر خوانده ها عدم توافق با فرزندان را نسبت به سایر مادرها گزارش می‌کنند. دومین دیدگاه این است که اجتماعی سازی توسط دو والد بهینه است. اگر این مسئله درست باشد، باید انتظار داشت که خانواده های تک والدی بدتر از سایر چهار نوع دیگر باشند. مشخص شده که مادران تنها رفاه کمتری نسبت به مادران متاهل داشتند. آنها در روش‌های سازگار از سایر خانواده‌ها متفاوت نبودند و بچه‌ها در خانواده‌های مادر تنها هیچ تفاوتی در رفاه یا سایر روابط در مقایسه با سایر خانواده ها گزارش نداده اند. سومین دیدگاه بر تقدم روابط تنی با دو والد تاکید دارد. بر اساس این دیدگاه می‌توان انتظار داشت که خانواده های تک والدی، والد ناتنی و فرزند خوانده در مقایسه با خانواده هایی که دو والد متاهل که با فرزندان تنی خود زندگی می‌کنند، ناقص هستند.

یافته‌های تحقیقی حمایت محدودی برای این دیدگاه ایجاد می‌کند. بعلاوه پدرها در خانواده‌های دو والدی گزارش نموده اند که زمان بیشتری با بچه‌های خود می‌گذرانند و پیوستگی خانوادگی بیشتری نسبت به پدران در سایر خانواده‌ها دارند. دیدگاه چهارم اهمیت فرایندهای خانواده در همه ساختارهای خانواده را بیان می‌کند و بیان می‌کند که ساختار خانواده در پیش بینی رفاه و کیفیت روابط و میزان مهرورزی و کیفیت روابط نسبتاً غیر مهم است. در واقع پدرها از ساختارهای متفاوت خانواده در گزارش‌های خود در مورد رفاه خود، رفاه بچه‌ها، پایه ی تحصیلی بچه‌ها، روابط خانوادگی، دوستی بچه‌ها، میزان محبت به بچه‌ها و برعکس، تفاوتی را بیان نمی‌کنند. همچنین تفاوت‌های ساختار خانواده در رفاه مادر و گزارش‌های مادر از رفاه بچه‌ها بعد از کنترل متغییرهای فرایند خانواده مهم نمی‌باشد. به طور خلاصه بیشترین حمایت برای دیدگاهی است که پیشنهاد می‌کند فرایندهایی که در همه‌ی انواع خانواده رخ می‌دهند مهمتر از ساختار های خانواده در پیش بینی رفاه، مهر و محبت و پیامدهای روابط می باشند. این موضوع بویژه برای گزارش های پدران و فرزندان صحیح می‌باشد. الگوی یافته‌ها بر اساس گزارشات مادران بسیار پیچیده بود ولی بعد از کنترل برای عدم توافق بین همسران و بین مادران و بچه ها تفاوت های ساختار خانواده در رفاه مهم نبود. علاوه بر تهیه ی اطلاعات درباره ی زندگی بچه ها، مطالعات انجام شده اطلاعات مهمی با بیان رفاه والدین و روابط آنها ایجاد می نماید. وارد نمودن رفاه والدین تصویر کامل تری از چگونگی انواع

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

مختلف خانواده می‌دهد. بعلاوه مطالعه‌ی اولیه ی خانواده های فرزند خوانده بر پایه ی جمعیت های کلینیکی و گروه‌های تیپیک کنترل و یا کنترل های ضعیف، اندازه های کوچک نمونه، و تعداد محدود معیارهای پیامد با قابلیت اعتماد قابل سوال و اعتبار، مطالعات نتایج روش شناختی این کار اولیه را نشان می‌دهد. محدودیت‌هایی نیز مثل عدم وجود اطلاعات در مورد شرایط پیش بینی کننده ی فرزند خواندگی. بخاطر اینکه بچه‌های با نیاز های ویژه ممکن است مشکلات نموی و رفتاری به خانواده های خود بیاورند و درنتیجه این بچه ها ممکن است پیامدهای بدنی به دنبال فرزند خواندگی داشته باشند، بنابراین یک جهت کلیدی برای تحقیقات آینده بررسی ارتباط های بین فرایند های خانواده، کیفیت روابط، رفاه درون و میان ساختارهای خانواده خواهد بود. یافته های تحقیقاتی پیشنهاد می کند که فرزند خواندگی، طلاق و ازدواج مجدد لزوماً با مشکلات تنظیمی که در منابع کلینیکی گزارش شده مرتبط نمی‌باشد.

مهرورزی در سیره امام موسی کاظم(ع)

امام کاظم (ع) علیه السلام می‌فرماید:

مهرورزی و دوستی با مردم، نصف عقل است.

از آنجا که امام کاظم (ع) در یکی از سخت ترین دورانهای مبارزه و دشوارترین اوقات تقیه و پنهانکاری می‌زیسته است، ثبت ماجراها و داستانهای ایشان و گذر از حصار ممنوعیتهای رژیم حاکم و رسیدن به نسلهای بعدی در حد خود یک معجزه به حساب می‌آید. بر ماست که بر این داستانهائی که به دست ما رسیده استدلال کنیم اگر چه می‌دانیم آنچه به دست ما رسیده قطره ای از معجزات و داستانهای شگفت انگیز آن حضرت می‌باشد.

عبادت و زهد امام

یکی از برجسته ترین نشانه های رهبران مکتبی، زهد و پارسایی و عبادت در درگاه خداست. روزگاری که امام کاظم (ع) در آن می زیست به " قرن طلایی" معروف بود. در آن هنگام کاخهای فرمانروایان عباسی آکنده از ثروتهای هنگفت و شاهد برپایی جشنهای پرخرج و هزینه بود. برخی از این صحنه ها را می‌توان در کتاب داستانهای هزار و یک شب خواند. در چنین روزگاری ابراهیم بن عبدالحمید می گوید:" به خانه امام کاظم (ع) رفتم. او به نماز ایستاده بود. در خانه اش چیزی نبود مگر منسوجی از برگهای درخت خرما (یا جامه ای بسیار خشن) و شمشیری آویخته و یک قرآن. آن حضرت از شدت فروتنی و تواضع در برابر خداوند و عبادت به درگاه او پیاده به زیارت خانه خدا می رفت و اگر مسافت ۴۰۰ کیلومتری میان مکه و مدینه و طبیعت صحرای عربستان را در نظر بگیریم آنگاه به نهایت تحمل و بردباری امام کاظم (ع) در برخورد با دشواریها در راه خداوند، پی خواهیم برد. علی بن جعفر گوید: با برادرم موسی بن جعفر و اهل و عیالش ۴ بار پیاده به حج رفتیم. یک بار آن حضرت در مدت ۲۶ روز و بار دیگر ۲۵ روز و سومین بار ۲۴

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

روز و مرتبه چهارم ۲۱ روز مسافت میان مدینه و مکه را پیاده طی کرد. درباره علاقه وافر آن حضرت به نماز که نور چشم مؤمنان و ساعت دیدار دو دوست با یکدیگر است، حدیث زیر چنین می گوید:" روایت شده است که امام موسی بن جعفر (ع) نافله‌های شب را به جای می آورد و آنها را به نماز صبح متصل می کرد و آنگاه تا طلوع آفتاب به تعقیبات می‌پرداخت و سپس به سجده می افتاد و تا نزدیک زوال سر از سجده و ستایش خداوند بر نمی داشت. بسیار دعا می کرد و پیوسته می‌فرمود:" اللهم انی اسألک الراحة عند الموت، و العفو عند الحساب". یکی دیگر از دعاهای ایشان این بود که می گفت:" عظم الذنب من عبدک فلیحسن العفو من عندک". از ترس خدا بسیار می گریست تا آنجا که محاسنش از اشک خیس می‌شد. بیشتر از دیگر مردمان صله رحم به جای می آورد و فقرای مدینه را مورد تفقد قرار می‌داد. درباره نحوه قرائت قرآن آن بزرگوار، حفص روایت کرده است که: کسی را بر خویش بیمناک تر از موسی بن جعفر(ع) و امیدوارتر از او به مردم ندیدم، به حزن قرآن می خواند و چنان تلاوت می کرد که گویی انسانی را مخاطب قرار داده است.

بخشش و کرم امام

با توکل بر خدا و یقین به او، پاداش نیکوکاران در پیشگاه الهی فزونی می گیرد. اعتماد به اینکه خداوند روزی ده و نیرومند است، به مومن غنائی می بخشد که از فقر و تنگدستی نمی‌هراسد. امامان ما نمونه هائی والا در بخشش و کرم هستند. امام موسی بن جعفر (ع) با وجود سختی شرایط و اوضاعی که در آن می‌زیسته، در جود و کرم شهره آفاق بوده است. در این باره از محمد بن عبدالله بکری روایت شده است که گفت: در طلب وامی به مدینه در آمدم. اما (به مقصود خود نرسیدم) خسته شدم و با خود گفتم: ای کاش نزد ابوالحسن (ع) بروم و حال خود را برای او بازگو کنم. از این رو به مزرعه آن حضرت رفتم و خدمت او رسیدم. آن حضرت به همراه غلامش به سوی من آمد همراه غلام ظرفی بود که در آن مقداری گوشت غذا نیم پخته بود و جز آن چیز دیگری نداشتند، امام مشغول خوردن شد و من نیز خوردم. سپس از حاجتم پرسید و من ماجرای خود را برای او بازگفتم. پس آن حضرت به درون رفت و اندکی نگذشت که به سوی من برون آمد و به غلامش گفت: برو. سپس دست خود را به طرف من دراز کرد و کیسه ای که در آن ۳۰۰ دینار بود، به من داد. آنگاه برخاست و رفت، من نیز بر مرکب خویش سوار شده بازگشتم.

شجاعت و استقامت

امام کاظم (ع)با همان قدرت و اراده بزرگی که پیامبران (ع) از آن برخوردار بودند، رسالت انبیا را بر دوش گرفت. او با تمام مظاهر طغیان استکبار و فساد، تنها با اتکا بر پروردگار جهانیان به رویارویی برخاست. هنگامی که فضل بن ربیع نزد آن حضرت آمد عرض کرد: ای ابو ابراهیم! خداوند تو را رحمت کند برای مجازات آماده شو، آن حضرت به وی فرمود: آیا "مالک دنیا و آخرت پشتیبان من نیست؟ امروز نمی‌توانید

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

به من آسیبی برسانید، ان شاءالله. " همچنین هنگامی که بر هارون الرشید، این فرمانروای سرکش و مغرور که روزی با ابرها سخن می گفت و به وسعت امپراتوری خویش می‌نازید و می گفت: چه شرق و چه غرب، هر کجا که بیاری خراج تو را برای من می آورند! وارد می‌شود. هارون از آن حضرت می پرسد: این دنیا چیست؟ امام موسی بن جعفر (ع) به او پاسخ می‌دهد: این سرای فاسقان است و این آیه را تلاوت فرمودند:" سأصرف عن آیاتی الذین یتکبرون فی الارض بغیر الحق و إن یروا کل آیۀ لا یومنوا بها و إن یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا و إن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا. . . (اعراف/۱۴۶)" به زودی آن کسان را که در روی زمین به ناحق تکبر کردند از آیات خویش بگردانم و اگر ایشان هر آیه ای را ببینند بدان ایمان نیاورند و اگر راه راست ببینند آن را راه " خود" نگیرند و اگر راه گمراهی را ببینند، آن را راه " خود" می گیرند. . . " هارون پرسید: دنیا خانه کیست؟ امام فرمود: دنیا برای شیعیان ما یک فترۀ (برهه) و برای دیگران فتنه است. هارون پرسید: چرا صاحب این سرا(خدا) آن را پس نمی گیرد؟ امام (ع) فرمود: خداوند این دنیا را آباد به بشر تحویل داد بنابراین آنرا جز به حالت آباد پس نمی گیرد. هارون پرسید: شیعیان تو کجایند؟ حضرت این آیه را تلاوت فرمود:" الم یکن الذین کفروا من اهل الکتاب و المشرکین منفکین حتی تاتیهم البینۀ"(بینه/۱)" آن کسانی که کافر شدند از اهل کتاب و مشرکان باز نایستند تا وقتی که حجت پیدا برایشان بیاید. "هارون پرسید: آیا ما کافریم؟ امام (ع) پاسخ داد: نه. . . ولی چنان هستید که خداوند فرموده است:" الذین بدلوا نعمت الله کفراً و أحلوا قومهم دار البوار"(ابراهیم /۲۸)" کسانی که نعمت خدا را به کفر مبدل کردند و قوم خود را به سرای تباهی فرود آوردند. "

هارون با شنیدن این پاسخ خشمگین شد و بر او سخت گرفت. آن حضرت از زندان، جایی که دژخیمان جنایتکارِ هیأت حاکمه، آن را احاطه کرده بودند، نامه ای به هارون نوشت و در آن فرمود:" روزی از بلا و سختی بر من سپری نمی شود جز آنکه روزی از راحتی و رضا از تو سپری می گردد تا آنکه تمام روزهای ما دو نفر به روزی می رسد که پایان ناپذیر است و اهل باطل در آن روز زیانمند شوند. "

مرارت و شهادت امام علیه السلام

رنجها و غمهای امام موسی بن جعفر علیهما السلام بعد از فاجعه کربلا، دردناکتر و شدیدتر از سایر ائمه علیهما السلام بود. هارون الرشید همواره در کمین ایشان بود، اما نمی توانست به آن حضرت آسیبی برساند. شاید او از ترس اینکه مبادا سپاهیانش در صف یاران آن حضرت در آیند، از فرستادن آنان برای دستگیری و شهید کردن امام خودداری می ورزید. از این رو بود هارون خود شخصاً به مدینه رفت تا امام کاظم علیه السلام را دستگیر کند. نیروهای مخصوص هارون به اضافه سپاهی از شعرا و علمای درباری و مشاوران، او را در این سفر همراهی می کردند و میلیونها درهم و دینار از اموالی که از مردم به چپاول برده بود را با خود حمل می کرد و به عنوان حق السکوت به اطرافیان خود دراین سفر بذل و بخشش می‌نمود. و در این میان به رؤسای قبایل و بزرگان و چهره های سرشناس مخالف توجه و رسیدگی بیشتری نشان می‌داد. هارون الرشید

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

این گونه عازم مدینه شد تا بزرگ ترین مخالف حکومت غاصبانه خویش را دستگیر کند. چگونگی برخورد هارون در مدینه اول: هارون چند روزی نشست. مردم به دیدنش می آمدند و او هم به آنها حاتم بخشی می کرد تا آنجا که شکم های برخی از مخالفان را که مخالفت آنان با حکومت جنبه شخصی و برای رسیدن به منافع خاصی بود، سیر کرد. دوم: عده ای را مأموریت داد تا در شهرها بگردند و بر ضد مخالفان حکومت تبلیغات به راه اندازند. او همچنین شاعران و مزدوران درباری را تشویق کرد که در ستایش او شعر بسرایند و بر حرکت محاربه با هارون فتوا دهند. سوم: هارون قدرت خود را پیش دیدگان مردم مدینه به نمایش گذارد تا کسی اندیشه مبارزه با او را در سر نپروراند.

چهارم: هنگامی که همه شرایط برای هارون آماده شد، شخصاً به اجرای بند پایانی طرح توطئه گرانه خویش پرداخت. او به مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله رفت ؛ شاید حضوراو مصادف با فرا رسیدن وقت نماز بوده که مردم و طبعاً امام موسی بن جعفر(ع) برای ادای نماز در مسجد حضور داشته اند. هارون به سوی قبر پیامبر (ص) جلو آمد و گفت: السلام علیک یا رسول الله ! ای پسر عمو. هارون در واقع می خواست با این کار، شرعی بودن جانشینی خود را اثبات کند و آن را علتی درست برای زندانی کردن امام کاظم (ع)جلوه دهد. اما امام این فرصت را از او گرفت، صفها را شکافت و به طرف قبر پیامبر(ص) آمد و به آن قبر شریف روی کرد و در میان حیرت و خاموشی مردم بانگ برآورد: السلام علیک یا رسول الله! السلام علیک یا جداه! امام کاظم (ع)با این بیان می خواست بگوید: ای حاکم ستمگر اگر رسول خدا پسر عموی توست و تو می خواهی بنابراین پیوند نسبی، شرعی بودن حکومت خود را اثبات کنی باید بدانی که من بدو نزدیکترم و آن حضرت جد من است. بنابراین من از تو به جانشینی و خلافت آن بزرگوار شایسته ترم! هارون مقصود امام را دریافت و در حالی که می کوشید تصمیم خود را برای دستگیری امام کاظم (ع)توجیه کند، گفت: ای رسول خدا من از تو درباره کاری که قصد انجام آن را دارم پوزش می خواهم. من قصد دارم موسی بن جعفر را به زندان بیفکنم. چون او می خواهد میان امت تو اختلاف و تفرقه ایجاد کند و خون آنها را بریزد. چون روز بعد فرارسید، هارون، فضل بن ربیع را مأمور دستگیری امام کاظم (ع)کرد. فضل بر آن حضرت که در جایگاه رسول خدا (ص) به نماز ایستاده بود، درآمد و دستور داد او را دستگیر کنند و زندانی نمایند. سپس دو محمل ترتیب داد که اطراف آنها پوشیده بود. ایشان را در یکی از آنها جای داد و آن دو محمل را روی استر بسته بر هر یک عده ای را گماشت. یکی را به طرف بصره و دیگری را به سوی کوفه روانه کرد تا بدینوسیله مردم ندانند امام را به کجا می برند. امام کاظم (ع) در هودجی بود که به سمت بصره می رفت. هارون به فرستاده خود دستورداد که آن حضرت را به عیسی بن جعفر منصور که والی وی در بصره بود، تسلیم کند. عیسی یک سال آن حضرت را نزد خود زندانی کرد ؛ سپس نامه ای به هارون نوشت که موسی بن جعفر را از من بگیر و به هرکه می خواهی بسپار و گرنه من او را آزاد خواهم کرد. من بسیار کوشیدم تا دلیلی و بهانه ای برای دستگیری او پیدا کنم، اما نتوانستم، حتی من گوش دادم تا ببینیم که آیا او در دعاهای خود بر من یا تو نفرین می فرستد، اما دیدم که او فقط برای

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

خودش دعا می‌کند و از خداوند رحمت و مغفرت می طلبد! هارون پس از دریافت این نامه، کسی را برای تحویل گرفتن امام موسی الکاظم (ع) روانه بصره کرد و او را روزگاری دراز در بغداد، نزد فضل بن ربیع، زندانی کرد. هارون خواست به دست فضل، آن امام (ع) را به شهادت برساند، اما فضل از اجرای خواسته هارون خودداری ورزید، در نتیجه هارون دستور داد که آن حضرت را به فضل بن یحیی تسلیم کند و از فضل خواست تا کار امام را یکسره سازد، اما فضل هم زیربار این فرمان نرفت. از طرفی به هارون که در آن هنگام در "رقه" بود، خبر رسید که امام موسی کاظم (ع)در خانه فضل به خوشی و آسودگی روزگار می‌گذراند. از این رو هارون" مسرور" خادم را با نامه هائی روانه بغداد کرد و به وی دستور داد که یکسره به خانه فضل بن یحیی در آید و درباره وضع آن حضرت تحقیق کند و چنانچه وضع را همانگونه دید که به وی خبر داده اند، نامه ای را به عباس بن محمد بسپارد و به او امر کند تا آنرا به اجرا گذارد و نامه دیگری به سندی بن شاهک بدهد و به او بگوید که فرمان عباس بن محمد را به جای آورد. این ماجرا را از اینجا به بعد از یکی از روایات تاریخی پی می گیریم: این خبر به گوش یحیی بن خالد(پدر فضل) رسید. او بی درنگ سوار بر مرکب خویش شد و نزد هارون آمد و از دری جز آن در که معمولاً مردم از آن وارد قصر می‌شدند، پیش هارون رفت و بدون آنکه هارون متوجه شود از پشت سر او داخل شد و گفت: امیرالمؤمنین به سخنان من گوش فرا ده. هاورن هراسان به وی گوش سپرد. یحیی گفت: فضل جوان است، اما من نقشه تو را عملی می کنم. چهره هارون از شنیدن این سخن از هم شکفت و به مردم روی کرد و گفت: فضل مرا در کاری نافرمانی کرد و من او را لعنت فرستادم، اینک او توبه کرده وبه فرمان من در آمده است پس شما هم او را دوست بدارید. حاضران گفتند: ما هر کس را که تو دوست بداری دوست می داریم و هر کس را که دشمن بخوانی ما نیزاو را دشمن می خوانیم!! و اینک فضل را دوست داریم. یحیی بن خالد از نزد هارون بیرون آمد و شخصاً با نامه ای به بغداد رفت. مردم از ورود ناگهانی یحیی شگفت زده شدند. شایعاتی درباره ورود ناگهانی یحیی گفته می شد، اما یحیی چنین وانمود کرد که برای سروسامان دادن به وضع شهر و رسیدگی به عملکرد کارگزاران به بغداد آمده و چند روزی نیز به این امور پرداخت. آنگاه سندی بن شاهک را خواست و دستور قتل آن حضرت را به او ابلاغ کرد. سندی فرمان او را به جای آورد. امام موسی کاظم (ع) هنگام فرا رسیدن وفات خویش از سندی بن شاهک خواست. غلام او را که در خانه عباس بن محمد بود، بر بالین وی حاضر کند. سندی گوید: از آن حضرت خواستم به من اجازه دهد که از مال خود او را کفن کنم، اما او نپذیرفت و در پاسخ من فرمود: ما خاندانی هستیم که مهریه زنانمان و مخارج نخستین سفر حجمان و کفن مردگانمان همه از مال پاک خود ماست و کفن من نیز نزد من حاضر است. چون امام دعوت حق را لبیک گفت فقها و چهره های سرشناس بغداد را که هیثم بن عدّی و دیگران نیز در میان آنها بودند، بر جنازه آن حضرت حاضر کردند تا گواهی دهند که هیچ اثری از شکنجه بر آن حضرت نیست و وی به مرگ طبیعی جان سپرده است. آنان نیز به دروغ به این امر گواهی دادند. آنگاه پیکر بی جان امام را بر کنار جسر (پل) بغداد گذارده، ندا دادند: این موسی بن جعفر است که (به مرگ

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

طبیعی) جان سپرده است. بدو بنگرید. مردم دسته دسته جلو می آمدند و در سیمای آن حضرت به دقت می نگریستند. امام در زندان روایات تاریخی نقل می‌کنند که امام کاظم (ع)از زندان با شیعیان و هواخواهانش ارتباط برقرار می کرد و به آنها دستوراتی می داد و مسایل سیاسی و فقهی آنان را پاسخ می گفت: به راستی امام کاظم (ع)(ع) چگونه با شیعیان خویش رابطه برقرار می کرد؟ شاید این ارتباط از راههای غیبی صورت می‌گرفت، اما احادیث بسیاری این نکته را روشن می‌کنند که بیشتر کسانی که امام (ع) نزد آنان زندانی می‌شد از معتقدان به امامت وی بودند. اگر چه حکومت می‌کوشید زندانبان‌های آن حضرت را از میان خشن ترین افراد و طرفداران خود برگزیند، اما آنها(زندانبانان) از نحوه عبادت امام کاظم(ع)، دانش سرشار و مکارم اخلاقی آن حضرت اطلاع داشتند و کرامات بسیاری را از آن حضرت مشاهده کرده بودند. و حکومت شکست می خورد پس سکی از راه های ارتباط امام با شیعیان از طریق برخی از همین زندانبانان بود. در کتاب بحار الانوار آمده است که عامری گفت: هارون الرشید کنیزی خوش سیما به زندان امام موسی کاظم (ع) فرستاد تا آن حضرت را آزار دهد. امام در این باره فرمود: به هارون بگو:" بل انتم بهدیتکم تفرحون "(نمل/۳۶)" بلکه شما به هدیه خود شادمانی کنید" مرا به این کنیز و امثال او نیازی نیست. هارون از این پاسخ خشمگین شد و به فرستاده خویش گفت: به نزد او برگرد و بگو: ما تو را نیز به دلخواه تو نگرفتیم و زندانی نکردیم و آن کنیز را پیش او بگذار و خود بازگرد. فرستاده، فرمان هارون را به انجام رساند و خود بازگشت. با بازگشت فرستاده، هارون از مجلس خویش برخاست و پیشکارش را به زندان امام موسی کاظم (ع) روانه کرد تا از حال آن زن تفحص کند. پیشکار آن زن را دید که به سجده افتاده و سر از سجده بر نمی دارد و می گوید: قدوس سبحانک سبحانک. هارون از شنیدن این خبر شگفت زده شد و گفت: به خدا موسی بن جعفر آن کنیز را جادو کرده است. او را نزد من بیاورید. کنیز را که می لرزید و دیده به آسمان دوخته بود در پیشگاه هارون حاضر کردند. هارون از او پرسید؟ این چه حالی است که داری؟ کنیز پاسخ گفت: این حال، حال موسی بن جعفر (ع) است. من نزد او ایستاده بودم و او شب و روز نماز می گذارد. چون از نماز فارغ شد زبان به تسبیح و تقدیس خداوند گشود. من از او پرسیدم؟ سرورم! آیا شما را نیازی نیست تا آن را رفع کنم؟ او پرسید: مرا چه نیاز به تو باشد؟ گفتم: مرا برای رفع حوایج شما بدین جا فرستاده اند. گفت: اینان چه هدفی دارند؟ کنیز گفت: پس نگریستم ناگهان بوستانی دیدم که اول و آخر آن در نگاه من پیدا نبود، دراین بوستان جایگاههایی مفروش به پر و پرنیان بود و خدمتکاران زن و مردی که خوش سیماتر از آنها و جامه ای زیباتر از جامه آنها ندیده بودم، بر این جایگاهها نشسته بودند، آنها جامه ای از حریر سبز پوشیده بودند و تاج ها و درّ و یاقوت داشتند و در دستهایشان آبریزها و حوله ها و هر گونه طعام بود. من به سجده افتادم تا آنکه این خادم مرا بلند کرد و در آن لحظه پی بردم که کجا هستم. هارون گفت: ای خبیث شاید به هنگامی که در سجده بودی، خواب تو را در گرفته و این امور را در خواب دیده باشی؟

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

کنیز پاسخ داد: به خدا سوگند نه، پیش از آنکه به سجده روم این مناظر را دیدم و به همین خاطر به سجده افتادم. هارون به پیشکارش گفت: این زن خبیث را نزد خود نگه دار تا مبادا کسی این سخن را از او بشنود. زن به نماز ایستاد و چون در این باره از او پرسیدند، گفت: عبد صالح(امام موسی کاظم(ع)) را چنین دیدم آن زن تا زمان مرگ به همین حال بود. این ماجرا چند روز پیش از شهادت امام کاظم (ع)رخ داد.

موانع مهرورزی

از جمله مهمترین موانع مهرورزی در عصر کنونی غلبه حس دنیا دوستی و شهو درآدمیان است. علماء اخلاق معتقدند آدمی زمانی که دچار قساوت قلب شد بر اثر مرور زمان قلب خود را که جایگاه اصلی مهرورزی است به پایگاه خشم و نفرت تبدیل میکند. قلب انسانها بر اثر انباشته شدن نفرت و خشم به موجودی مسخ شده تبدیل می‌شود که هرکاری از او ممکن است سربزند. جهان معاصر مانیز متأسفانه بر اثر رواج فرهنگ ماشینیسم و ماشین مداری فاصله شایان توجهی با اصول و معیارهای معرفتی و محبتی قرنهای سراسر افتخار خود گرفته است. انسان معاصر می کوشد تا به جای دل خوش کردن به خود اوقات خود را با ساخته های دست خود بگذراند. ساخته هایی که هرکدام مبین سختی و خشونت است ماشین آلاتی که جز سردی هدیه دیگری به محیط مهربانی آدمیان نیاورده اند. اکنون زمان رسیدن به خود فرا رسیده است. زمان رهایی از بند هوی و هوس و به قول حافظ شیراز زمان زمان پرده بر فکندن از غبار تن حجاب چهره جان می شود غبار تن خوشا دمی که از این چهره پرده بر فکنم.

نتیجه‌گیری

والدین بر فرزندان خود به روشهای گوناگون اثر می گذارند، مکانیسم های مختلفی که ممکن است اثرات ساختار خانواده بر پیامد های رفتاری فرزندان را نشان دهد، بیشمار است. با این وجود چهار مکانیسم اولیه که در منابع مختلف درباره ی آنها بحث شده است عبارتند از: وضعیت اقتصادی، اجتماعی سازی والدین، استرس کودکی و رفاه روانشناختی مادری یکی از عوامل مهم تعیین کننده ی اثر ساختار خانواده بر پیامدهای رفتاری و اجتماعی جوانان، وضعیت اقتصادی خانواده می باشد زیرا ساختار خانواده و وضعیت اقتصادی همبسته هستند و درآمدهای پایین پیامدهای منفی برای بچه ها دارد خانه برای کودک زمینه ای ایجاد می کند که در آنجا آموختن و اجتماعی سازی صورت گیرد و جدای از سایر متغییرها، کیفیت و محیط خانه و بویژه میزان مهرورزی در خانواده نتایج مهمی برای بچه ها دارد. یک محیط خانه ی مناسب مرتبط با فرصتهایی برای یادگیری و آموختن بوده و با گرمی و حمایت احساسی و مهرورزی باعث رشد سالم و نمو بچه ها خواهد شد تئوری استرس بیان می کند که تغییرات در سازمان خانواده و شرایط باعث ایجاد استرس در زندگی بچه ها می شود. به این دلیل که تغییرات ممکن است منجر به ایجاد دگرگونی‌هایی در پویایی خانواده، سازماندهی و نقش هایی شود که باعث تغییرات رفتاری برای بچه‌ها و

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

افراد بالغ می‌شود سلامت روانی مادر مکانیسم دیگری است که ممکن است مسئول اثرات ساختار خانواده بر رفتار بچه ها و نمرات تست شناختی بچه ها باشد. مادران تنها نرخ های بالاتری از افسردگی و سطوح پایین تری از عملکرد روانشناختی را نسبت به سایر مادران نشان می دهند. سلامت روانی ضعیف مادران به طور معکوس رفتار فرزندان را تحت تاثیر قرار می دهد خانواده های فرزند خوانده رفاه کمتر و کیفیت روابط ضعیف تری نسبت به خانواده های واقعی نشان می دهند. مادر خوانده ها بیان می کنند که بچه های آنها بیشترین مشکلات برون سازی را دارند. و مادران در خانواده های دو والدی واقعی کمترین مشکل را در این زمینه دارند. مادر خوانده ها عدم توافق با فرزندان را نسبت به سایر مادر ها گزارش می کنند. دومین دیدگاه این است که اجتماعی سازی توسط دو والد بهینه است. اگر این مسئله درست باشد، باید انتظار داشت که خانواده های تک والدی بدتر از سایر چهار نوع دیگر باشند. مشخص شده که مادران تنها رفاه کمتری نسبت به مادران متاهل داشتند. آنها در روش های سازگار از سایر خانواده ها متفاوت نبودند و بچه‌ها در خانواده های مادر تنها هیچ تفاوتی در رفاه یا سایر روابط در مقایسه با سایر خانواده ها گزارش نداده اند. سومین دیدگاه بر تقدم روابط تنی با دو والد تاکید دارد. بر اساس این دیدگاه می توان انتظار داشت که خانواده های تک والدی، والد ناتنی و فرزند خوانده در مقایسه با خانواده هایی که دو والد متاهل که با فرزندان تنی خود زندگی می‌کنند، ناقص هستند. یافته‌های تحقیقی حمایت محدودی برای این دیدگاه ایجاد می‌کند. بعلاوه پدرها در خانواده های دو والدی گزارش نموده اند که زمان بیشتری با بچه های خود می‌گذرانند و پیوستگی خانوادگی بیشتری نسبت به پدران در سایر خانواده ها دارند. دیدگاه چهارم اهمیت فرایند های خانواده در همه ساختار های خانواده را بیان می کند و بیان می‌کند که ساختار خانواده در پیش بینی رفاه و کیفیت روابط و میزان مهرورزی و کیفیت روابط نسبتاً غیر مهم است. در واقع پدر ها از ساختارهای متفاوت خانواده در گزارش های خود در مورد رفاه خود، رفاه بچه ها، پایه ی تحصیلی بچه ها، روابط خانوادگی، دوستی بچه ها، میزان محبت به بچه ها و برعکس، تفاوتی را بیان نمی کنند. همچنین تفاوت‌های ساختار خانواده در رفاه مادر و گزارش های مادر از رفاه بچه ها بعد از کنترل متغییر های فرایند خانواده مهم نمی باشد.

به طور خلاصه بیشترین حمایت برای دیدگاهی است که پیشنهاد می کند فرایند هایی که در همه ی انواع خانواده رخ می دهند مهمتر از ساختار های خانواده در پیش بینی رفاه، مهر و محبت و پیامد های روابط می باشند. این موضوع بویژه برای گزارش های پدران و فرزندان صحیح می باشد. الگوی یافته ها بر اساس گزارشات مادران بسیار پیچیده بود ولی بعد از کنترل برای عدم توافق بین همسران و بین مادران و بچه ها تفاوت‌های ساختار خانواده در رفاه مهم نبود. علاوه بر تهیه ی اطلاعات درباره ی زندگی بچه ها، مطالعات انجام شده اطلاعات مهمی با بیان رفاه والدین و روابط آنها ایجاد می نماید. وارد نمودن رفاه والدین تصویر کامل تری از چگونگی انواع مختلف خانواده می دهد. بعلاوه مطالعه ی اولیه ی خانواده های فرزند خوانده بر پایه ی جمعیت های کلینیکی و گروه های تیپیک کنترل و یا کنترل های ضعیف، اندازه های کوچک

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]

نمونه، و تعداد محدود معیارهای پیامد با قابلیت اعتماد قابل سوال و اعتبار، مطالعات نتایج روش شناختی این کار اولیه را نشان می دهد. محدودیت هایی نیز مثل عدم وجود اطلاعات در مورد شرایط پیش بینی کننده ی فرزند خواندگی. بخاطر اینکه بچه ها ی با نیاز های ویژه ممکن است مشکلات نموی و رفتاری به خانواده های خود بیاورند و درنتیجه این بچه ها ممکن است پیامد های بدنی به دنبال فرزند خواندگی داشته باشند، بنابراین یک جهت کلیدی برای تحقیقات آینده بررسی ارتباط های بین فرایند های خانواده، کیفیت روابط، رفاه درون و میان ساختارهای خانواده خواهد بود. یافته های تحقیقاتی پیشنهاد می کند که فرزند خواندگی، طلاق و ازدواج مجدد لزوماً با مشکلات تنظیمی که در منابع کلینیکی گزارش شده مرتبط نمی‌باشد.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-03]